

LUND UNIVERSITY

Parternas organisationsgrad

Kjellberg, Anders

Published in:

Avtalsrörelsen och lönebildningen 2011. Medlingsinstitutets årsrapport

2012

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kjellberg, A. (2012). Parternas organisationsgrad. I B. Andersson (Red.), *Avtalsrörelsen och lönebildningen 2011. Medlingsinstitutets årsrapport* (Vol. 11, s. 33-38). Medlingsinstitutet.
[http://www.mi.se/pdfs/pdfs_2012/MI_arsrapp_2011\(12\)_ori_skm_frg.pdf](http://www.mi.se/pdfs/pdfs_2012/MI_arsrapp_2011(12)_ori_skm_frg.pdf)

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Avtalsrörelsen och lönebildningen 2011

Medlingsinstitutets årsrapport

motparter inom den offentliga sektorn. De 16 förbunden har sammanlagt ca 550 000 medlemmar. OFR är i första hand ett forum för förbunden att planera, samordna, genomföra och utvärdera avtalsrörelser och förhandlingar. OFR är indelat i sju förbundsområden. Det statliga området omfattar statstjänstemän, poliser och officerare. Det kommunala området omfattar allmän kommunal verksamhet, hälso- och sjukvård, lärare och läkare.

PTK, Förhandlings- och samverkansråd som består av 27 fackförbund från TCO och Saco samt Ledarna. Förbunden representerar ca 700 000 privatanställda tjänstemän. PTK förhandlar med bland annat Svenskt Näringsliv om pensioner, försäkringar, omställningsavtal med mera..

Saco-S är förhandlingsorganisation för 22 Sacoförbund och företräder cirka 80 000 statligt anställda medlemmar.

1.4 Parternas organisationsgrad⁸

Kollektivavtalen har en central roll i den svenska arbetsmarknadsmodellen. Omkring nittio procent av löntagarna i Sverige omfattas av kollektivavtal trots frånvaron av lagstiftning om allmängiltigförklaring av kollektivavtal. Ur ett lite längre tidsperspektiv har denna andel varit mycket stabil även om en viss nedgång kan skönjas efter 2005.

Avgörande för kollektivavtalens starka ställning i Sverige är att både anställda och arbetsgivare i betydande utsträckning är organiserade. Den fackliga organisationsgraden har visserligen minskat sedan 1990-talets mitt, men Sverige tillhör fortfarande en grupp nordiska länder som har den högsta fackanslutningen i världen. Sedan 2009 har det fackliga medlemsras som inträffade under de närmast föregående åren planat ut. I likhet med Danmark och Finland är fortfarande cirka sjuttio procent av de anställda i Sverige medlemmar av en facklig organisation. Även om den genomsnittliga organisationsgraden under senare år varit oförändrat 71 procent i Sverige kan en ökad divergens konstateras mellan arbetare och tjänstemän. Den nedåtgående trend i andelen fackligt anslutna som förekommer hos arbetarna saknas delvis hos tjänstemännen.

Av stor betydelse för kollektivavtalens täckningsgrad – och även för den fackliga organisationsgraden – är hur väl organiserade arbetsgivarna är. Till skillnad från de fackliga organisationerna har arbetsgivarorganisationerna inte tappat mark i någon nämnvärd utsträckning de senaste tio-femton åren om man som mått använder andelen löntagare i företag som är anslutna till en arbetsgivarorganisation.

Sverige avviker här markant från till exempel Tyskland, där såväl arbetsgivarnas organisationsgrad som kollektivavtalens utbredning och den fackliga anslutningen minskat under en längre tidsperiod.

⁸ Avsnittet baseras på text och tabeller från Anders Kjellberg, professor i sociologi vid Lunds universitet. Det har tillkommit i anslutning till forskningsprojektet "Facklig anslutning ur ett globalt perspektiv" (FAS).

Kollektivavtalens täckningsgrad

En preliminär beräkning avseende 2010 visar att 91 procent av löntagarna omfattades av kollektivavtal (inklusive hängavtal) detta år (**tabell 1.7**). Det innebär en mindre minskning sedan 2005 då kollektivavtalen täckte 93 procent av alla anställda. Under perioden 1995–2005 var kollektivavtalens täckningsgrad praktiskt taget oförändrad. Om man ser till de senaste femton åren råder en påfallande stabilitet även om en viss nedgång kan urskiljas mot periodens slut. Nedgången är sedan 2005 koncentrerad till privat sektor där kollektivavtalen 2010 omfattade cirka 87 procent av de anställda jämfört med 89 procent fem år tidigare. Inom offentlig sektor täcks samtliga anställda av kollektivavtal.

Tabell 1.7 Andel löntagare, i procent, som täcks av kollektivavtal⁹

Sektor	Kollektivavtalens täckningsgrad					
	1995	2005	2007	2008	2009	2010
Privat	90	89	86	/ 87	88*	87
Offentlig	100	100	100	100	100	100
Alla	94	93	91	/ 91	92*	91

* Sedan förra årsrapporten reviderade tal

Källor: Anders Kjellberg, The Decline in Swedish Union Density since 2007, i Nordic Journal of Working Life Studies vol. 1 nr 1 2011 (e-tidskrift, www.nordicwl.dk) och Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund, Sociologiska institutionen Lunds universitet (2010; uppdaterad 2011-2012).

Olika utveckling av organisationsgraden

Den fackliga organisationsgraden har gått ned sedan 1990-talets mitt (**tabell 1.8**). Under åren 2007 och 2008 var nedgången så kraftig att man kan tala om ett medlemsras. Bland privatanställda löntagare sjönk den fackliga

⁹ Anmärkning: / markerar brott i serie till följd av förändrad beräkningsmetod (se nedan). Kollektivavtalens täckningsgrad i privat sektor har beräknats genom att utgå från antalet anställda hos arbetsgivarorganisationernas medlemmar och sedan lägga till antalet anställda som omfattas av hängavtal. Det senare talet har för åren 1995-2007 erhållits utifrån statistik från Fora (som ägs gemensamt av Svenskt Näringsliv och LO) över den totala lönesumman under hängavtal dividerat med genomsnittlig årslön inom privat sektor enligt SCB. Under 2009 gick Fora över till ett nytt datasystem, men fortfarande medges endast mycket approximativa beräkningar av antalet arbetare under hängavtal. Utgångspunkten är inte längre lönesumman utan antalet arbetare i företag som enbart är hängavtalsbundna (medlemsföretag i Svenskt Näringsliv som både har reguljära kollektivavtal och hängavtal är således exkluderade) respektive det totala antalet arbetare i kollektivavtalsbundna företag. Ett problem är att en individ under loppet av ett år kan arbeta i flera företag och då dubbelräknas om det på dessa arbetsplatser förekommer hängavtal (detsamma gäller i sådana fall om reguljära kollektivavtal). Vidare räknas en individ fullt ut även om denne arbetar under ett hängavtal under endast en del av året och inte vid årets slut då denne till exempel kan finnas under ett reguljärt kollektivavtal eller på en arbetsplats utan avtal eller vara arbetslös. För att komma runt detta problem har proportionen mellan arbetare under hängavtal respektive reguljära kollektivavtal i Foras statistik år 2009 använts för att beräkna hängavtalens omfattning bland arbetare detta år (ca 220 000 individer). Till detta har lagts antalet tjänstemän under hängavtal (ca 18 400 individer) utifrån uppgifter från TCO- och Saco-förbunden uppräknade med icke-medlemmarna med hjälp av den fackliga organisationsgraden för privatanställda tjänstemän. Antalet arbetare respektive anställda totalt under reguljära kollektivavtal baseras på uppgifter från arbetsgivarorganisationerna. Vad gäller Svenskt Näringsliv har anställda som inte omfattas av kollektivavtal subtraherats. Detta berör främst Svensk Handel där ett antal medlemsföretag ännu inte är "inkopplade" på kollektivavtalen. Däremot inkluderas alla anställda i medlemsföretag som har hängavtal för en del av sina anställda med annat arbetsgivarförbund inom Svenskt Näringsliv. Anställda under hängavtal hos Svensk Industriförenings medlemsföretag har dock subtraherats vid beräkningarna av de reguljära kollektivavtalens omfattning eftersom dessa företag helt saknar sådana kollektivavtal. För åren 2008 och 2010 har använts 2009 års proportion mellan antalet arbetare under hängavtal respektive reguljära kollektivavtal. De i tabell 1.9 redovisade talen har erhållits genom att dividera antalet anställda under kollektivavtal (inklusive hängavtal) med antalet anställda 16-64 år enligt arbetskraftundersökningarna 4:e kvartalet respektive år. Om istället anställda 15-74 år används blir täckningsgraden inom privat sektor 85 procent 2008, 86 procent 2009 och 85 procent 2010. Motsvarande tal för privat och offentlig sektor sammantaget blir 90 procent 2008, 91 procent 2009 och 90 procent 2010.

organisationsgraden mellan 2006 och 2008 från 71 till 65 procent (årsgenomsnitt). Även den totala fackanslutningen sjönk med sex procentenheter eller från 77 procent 2006 till 71 procent 2008. Därefter har en stabilisering ägt rum. Ur ett internationellt perspektiv är organisationsgraden fortfarande mycket hög i Sverige.

Till skillnad från den fackliga anslutningen har arbetsgivarnas organisationsgrad varit relativt stabil de senaste tio-femton åren, om man som mått använder andelen löntagare i företag och verksamheter som är anslutna till en arbetsgivarorganisation. En konsekvens är att arbetsgivarnas organisationsgrad i både privat sektor och totalt sett numera är avsevärt högre än den fackliga organisationsgraden. År 2010 arbetade 80 procent av alla privatanställda i företag som var anslutna till en arbetsgivarorganisation. Andelen fackligt anslutna i privat sektor var, som tidigare nämnts, samma år 65 procent. År 2000 låg den fackliga organisationsgraden bland privatanställda på ungefär samma nivå som arbetsgivarnas organisationsgrad i privat sektor.

Tabell 1.8 Andel löntagare i procent som täcks av arbetsgivarorganisationer respektive tillhör fackföreningar¹⁰

		Facklig organisationsgrad						
Sektor	1993	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Privat	78	74	72	71	68	65	65	65
Offentlig	94	92	89	88	86	84	84	85
Alla	85	81	78	77	73	71	71	71
		Arbetsgivarnas organisationsgrad						
Sektor	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Privat	77	75	78	77	77	81*	81*	80
Offentlig	100	100	100	100	100	100	100	100
Alla	86	83	86*	85*	84*	87*	87*	87

* Sedan förra årsrapporten reviderade tal.

Källa: se föregående tabell.

Andelen fackligt anslutna löntagare har sjunkit sedan mitten av 1990-talet och allra mest bland de unga (**tabell 1.9**).

¹⁰ Anmärkning: Arbetsgivarnas organisationsgrad avser andelen löntagare i företag och verksamheter anslutna till en arbetsgivarorganisation 31 december respektive år. Den fackliga organisationsgraden har erhållits genom specialbearbetningar av SCB:s arbetskraftsundersökningar och avser årsgenomsnittet fackligt anslutna löntagare 16–64 år exklusive heltidsstuderande som arbetar vid sidan om studierna. I en del utländska publikationer anges en alltför låg organisationsgrad för de svenska arbetsgivarna då man inte räknat om årsanställda (heltidsekvivalenter) hos bland annat SAF och Svenskt Näringsliv (SN) till individer eller uppmärksammat att det utöver SN finns cirka 15 arbetsgivarorganisationer inom privat sektor (se avsnitt 1.3). Vid beräkningen av arbetsgivarnas organisationsgrad har antalet anställda hos arbetsgivarorganisationernas medlemmar dividerats med antalet anställda 16-64 år enligt arbetskraftsundersökningarna 4:e kvartalet respektive år.

Om istället anställda 15-74 år används blir arbetsgivarnas organisationsgrad inom privat sektor 79 procent 2008, 80 procent 2009 och 79 procent 2010. Motsvarande tal för privat och offentlig sektor sammantaget blir 86 procent 2008, 87 procent 2009 och 86 procent 2010.

Tabell 1.9 Facklig organisationsgrad 2006–2011

Ålder	2006	2007	2008	2009	2010	Kv 1–3 2010	Kv 1–3 2011	2006– 2010	2010– 2011
16–24 år	46	40	36	35	34	34	34	-12	0
25–29 år	68	64	61	59	60	59	59	-8	*
Summa 16–29 år	58	53	49	48	48	48	47	-10	-1
30–44 år	77	74	72	72	73	73	72	-4	-1
45–64 år	85	82	81	80	80	80	80	-5	0
Summa 16–64 år	77	73	71	71	71	71	71	-6	0

* Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2010 avviker från årsgenomsnittet 2010.

Anmärkning: Anställda årsgenomsnitt 2006, 2007, 2008, 2009 och 2010 samt genomsnittet för kvartalen 1–3 åren 2010 och 2011 (AKU, SCB). Heltidsstuderande som arbetar vid sidan om studierna exkluderade.

Cirka åttio procent av de anställda i åldern 16–24 år har i dag ett arbetaryrke. Många av dem finns i de privata tjänstenäringarna där den fackliga organisationsgraden är lägre än i industrin och den offentliga sektorn (**tabell 1.10**). Därtill kommer att det fackliga medlemsraset bland arbetare var betydligt kraftigare i dessa näringar (minus åtta procentenheter mellan 2006 och 2008) än inom industrin (minus tre enheter) eller offentlig sektor (minus fyra enheter). Mellan 2006 och 2008 sjönk andelen fackligt anslutna arbetare från 77 till 71 procent. Till skillnad från bland tjänstemännen har nedgången bland arbetarna fortsatt: till 70 procent 2009, 69 procent 2010 och 68 procent kvartal 1-3 2011. Den genomsnittliga organisationsgraden för löntagare (arbetare och tjänstemän) var mellan 2008 och 2011 oförändrat 71 procent¹¹.

I offentlig sektor sjönk både arbetarnas och tjänstemännens organisationsgrad mellan kvartal 1–3 2010 och samma period 2011, allra mest hos arbetarna: minus tre procentenheter jämfört med en enhet bland tjänstemännen (tabell 1.10). Det står i kontrast till utvecklingen mellan 2009 och 2010 då det i båda fallen skedde en uppgång. Bland privatanställda löntagare totalt var organisationsgraden 2011 oförändrat 65 procent. Däremot minskade den med en procentenhet bland arbetarna. Sedan 2006 har andelen fackligt anslutna bland privatanställda gått ned mer än dubbelt så mycket bland arbetare som bland tjänstemän (minus 9 respektive minus 4 procentenheter till och med 2010).

Vid en nedbrytning på olika branscher och socioekonomiska grupper framträder under senare år (tabell 1.10) en mer splittrad bild med fallande facklig organisationsgrad hos vissa grupper och oförändrad eller stigande hos andra. Ett exempel är industrin inom vilken andelen fackligt anslutna arbetare mellan 2009 och 2011 *sjönk* med tre procentenheter samtidigt som tjänstemännens fackanslutning *steg* något.

¹¹ För 2011 föreligger vid tidpunkten för denna sammanställning (januari 2012) inga uppgifter om årsgenomsnittet för fackligt anslutna. För att ändå få en bild av utvecklingen har den genomsnittliga organisationsgraden för de tre första kvartalen 2010 respektive 2011 tagits fram (tabellerna 1.9 och 1.10).

Tabell 1.10 Facklig organisationsgrad för arbetare och tjänstemän per bransch och sektor 2006–2011

	2006	2007	2008	2009	2010	Kv 1–3 2010	Kv 1–3 2011	2006– 2010	2010– 2011
A. Arbetare									
Industri m.m.	84	81	81	81	79	79	78	-5	-1
Byggverksamhet	81	77	73	73	71	72	69	-10	**
Parti- och detaljhandel	64	61	57	56	56	57	56	-8	**
Övrig privat service	67	62	58	57*	56	56	55	-11	-1
därav hotel & rest.	52	47	40	36	36	36	33	-16	-3
Summa privat service	66	62	58	56	56	56	55	-10	-1
Summa privat sektor	74	70	67	66	65	65	64	-9	-1
Offentlig sektor	87	85	83	82	83	83	80	-4	-3
Samtliga arbetare	77	74	71	70	69	69	68	-8	-1
B. Tjänstemän***									
Industri m.m.	80	76	75	76	77	78	78	-3	**
Parti- och detaljhandel	62	59	56	58	61	61	59	-1	-2
Övrig privat service	66	63	61	63	63	63	64	-3	+1
Summa privat service	65	62	60	62	63	63	63	-2	0
Summa privat sektor	69	65	63	65	65	66	66	-4	**
Offentlig sektor	89	86	85	85	86	86	85	-3	-1
Samtliga tjänstemän	77	73	72	72	73	73	73	-4	0
C. Löntagare totalt									
Industri m.m.	82	79	79	79	78	78	78	-4	0
Byggverksamhet	79	75	71	71	70	70	69	-9	-1
Parti- och detaljhandel	63	60	57	57	58	59	58	-5	**
Övrig privat service	67	63	60	61	61	61	61	-6	0
därav hotel & rest.	52	49	41	36	38	38	37	-14	-1
Summa privat service	66	62	59	60	60	60	60	-6	0
Summa privat sektor	71	68	65	65	65	65	65	-6	0
Offentlig sektor	88	86	84	84	85	85	83	-3	-2
Samtliga löntagare	77	73	71	71	71	71	71	-6	0
Män	74	71	68	68	68	68	68	-6	0
Kvinnor	80	76	74	74	75	75	74	-5	-1

Anmärkning: Anställda 16–64 år årsgenomsnitt 2006, 2007, 2008, 2009 och 2010 samt genomsnittet för kvartalen 1–3 åren 2010 och 2011. Heltidsstuderande som arbetar vid sidan om studierna exkluderade. Industri m.m., byggverksamhet samt parti- och detaljhandel avser privat sektor. Industri m.m. inkluderar jord- och skogsbruk, mineralutvinning, elproduktion m.m. Näringsgrensindelning åren 2006–2008 enligt SNI 2002, åren 2009–2011 enligt SNI 2007.

* Sedan Medlingsinstitutets förra årsrapport reviderat tal.

** Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2010 avviker från årsgenomsnittet 2010.

*** Relativt få anställda tjänstemän i byggbranschen och därmed litet urval motiverar att denna grupp inte redovisas separat.

Även inom de privata tjänstenäringsarna går utvecklingen isär. Mellan 2008 och 2010 *sjönk* arbetarnas organisationsgrad här med två procentenheter medan tjänstemännens *steg* med tre enheter. För perioden 2006–2011 i sin helhet *sjönk* den genomsnittliga fackanslutningen bland arbetarna i den privata tjänstesektorn med 11 procentenheter (från 66 till 55 procent) men bland tjänstemännen endast med två enheter (från 65 till 63 procent). Som en konsekvens är tjänstemännen idag i högre utsträckning än arbetarna fackanslutna i denna sektor. Allra störst är arbetarnas fackliga tillbakagång inom hotell- och restaurangbranschen: 52 procent fackanslutna 2006, 36 procent 2010 och preliminärt 33 procent 2011.

Till den negativa utvecklingen av arbetarnas organisationsgrad under 2011 medverkade, förutom tappet inom industrin och de privata tjänstenäringarna, också nedgången bland byggnadsarbetarna. Mellan 2006 och 2010 sjönk andelen fackligt anslutna byggnadsarbetare med tio procentenheter, närmare bestämt från 81 till 71 procent. Under 2011 förefaller byggfacken ha tappat ytterligare ett par procentenheter. Om de preliminära siffrorna för 2011 står sig när årsgenomsnittet föreligger betyder det att tjänstemännens genomsnittliga organisationsgrad numera är fem procentenheter högre än arbetarnas eller 73 respektive 68 procent.